

KLIMATSKE IZBEGLICE KAO SLEDEĆA FAZA GLOBALIZACIJE I OSNOVA ZA PONOVO PLANIRANJE SVETSKOG (NE)REDA

APSTRAKT

U svetu koji se brzo menja proces globalizacije nameće dugoročan zadatak: kako održati ili preurediti postojeći svetski (ne)red. Cilj ovoga rada je da ukaže na pojavu klimatskih izbeglica u kontekstu problema izbeglica uopšte. Zajednički imenitelj svih izbeglica je opasnost da se naruše odnosi i postepeno oslabi saradnja među državama. Autor stavlja akcenat na pozitivnu ulogu izbeglica u jačanju i revalorizaciji multikulturalizma u postojećim društvima i državama, kao i na njihov doprinos kontinuiranom procesu globalizacije. Rad takođe ima za cilj da ukaže na odsustvo potpune nadležnosti međunarodnih organizacija kao centara donošenja odluka. Važno pitanje i, u isto vreme, akutan problem je kako sačuvati društva i države, uključujući i Srbiju, kao istorijski ishod pojave klimatskih izbeglica koje najviše prete da naruše njihovu socijalnu strukturu.

Cljučne reči: klimatske izbeglice, globalizacija, ponovno stvaranje svetskog (ne)reda, međunarodna organizacija, društvo, država, Srbija.

UVOD

Polazeći od činjenice da proces globalizacije znači postepeno i više-dimenzionalno povezivanje sveta, možemo reći da je pronalazak točka predstavljao prvi korak u osvajanju nekada nepoznatog i ogromnog svetskog prostora od malobrojnog stanovništva. Imajući ovo u vidu, nesumnjivo je da su

---

¹ Autor je naučni saradnik u Institutu za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.

E-pošta: ivan@diplomacy.bg.ac.rs

Rad je realizovan u okviru projekta „Srbija u savremenim međunarodnim integrativnim procesima – spoljnopolitički, međunarodni, ekonomski, pravni i bezbednosni aspekti” Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, br. OI 179023 za period 2011–2016.

uvođenje kapitalizma, porast broja stanovnika i plan zapadnoevropskih država o parcijalizaciji svetskog prostora bili veoma značajni za proces globalizacije.² Početak procesa globalizacije omogućio je čitav niz činilaca, uključujući i migracione.

Namera da se osvoji ogroman prostor dovela je do povezivanja pojedinih delova sveta putem koncentracije kapitala u vidu ljudskih i prirodnih resursa. Nastanak i sveobuhvatni razvoj država doprineo je da ljudi – osnivanjem složenih zajednica – deluju kao resursi. Budući da države predstavljaju primarne organizacije, za potrebe ovoga rada upotrebljena je definicija ekonomskog aspekta ljudskih resursa kao doprinosa „radne snage organizaciji, kroz ulaganje u rad, veštine, znanje, itd”.³

Stalnim radom u korist funkcionisanja država kao složenih zajednica, ljudi vrednuju i, shodno tome, koriste prirodne resurse da zadovolje potrebe i da zarade na njima. Pod prirodnim resursima podrazumevaju se „prirodna bogatstva države koja obuhvataju zemljište, šume, naslage minerala, vode, itd”.⁴ Jedan od razloga zbog kojih ljudi naseljavaju određena područja je i to što prirodna bogatstva vide kao kapital koji ima ekonomski i drugi potencijal. Da li su prirodni resursi podložni klimatskim promenama? Rezultati izuzetno složenih višegodišnjih istraživanja ukazuju da česte meteorološke promene u vidu elementarnih nepogoda mogu smanjiti kvalitet i kvantitet prirodnih resursa, a to njihovo postepeno i stalno smanjenje može dovesti do novih i trajnih promena demografskog pejzaža.

Od Drugog svetskog rata naovamo sprovedena su ozbiljna istraživanja čiji je cilj bio stvaranje potpune predstave o klimi kao globalnom sistemu. U istraživanjima tokom Hladnog rata došlo se do zanimljivih činjenica i značajno su se proširila saznanja o klimi kao „međusobno povezanom biogeofizičkom globalnom sistemu”.⁵ Ovo znači da se klima vidi i kao činilac koji može aktivno da utiče na dalji tok procesa globalizacije i ponovno planiranje svetskog (ne)reda, kao i da određuje pravce razvoja društva i države.

Polazeći od činjenice da ljudi u okviru društva i države deluju kao resursi, postavlja se pitanje šta se dešava kada česte klimatske promene – u vidu snažnih vetrova, velikih poplava i suša – dovedu do onoga što Betini (Giovanni Bettini)

---

² Ivan Dujic, „Globalizacija kao neizbežan proces?”, *Međunarodni problemi*, god. LXIV, br. 3, 2012, str. 327.

³ Navedeno prema: *Collins English Dictionary – Complete and Unabridged*, 12th Edition, Harper Collins Publishers, 2014.

⁴ Navedeno prema: *Random House Kernerman Webster's College Dictionary*, 2010 K Dictionaries Ltd, Random House Inc.

⁵ Mike Hulme, “Reducing the Future to Climate: A Story of Climate Determinism and Reductionism”, *Osiris*, Vol. 26, No. 1, 2011, p. 258.

označava izrazom „migracija usled promene klime” (*climate induced migration*).⁶ U literaturi se navodi da klimatske promene, udružene sa negativnim društvenim činionicima, narušavaju postojeće demografske strukture država. Osim navedenih elementarnih nepogoda, nesumnjiva je i opasnost od daljeg istanjivanja i gubljenja ozonskog omotača, kao i od porasta nivoa mora i okeana, kao važnih činilaca od kojih zavisi život na Zemlji.

Potreba stanovništva da zbog elementarnih nepogoda menja mesto stanovanja unutar države, ili da migrira u drugu državu, postavlja problem statusa ovoga stanovništva kao klimatskih izbeglica. Hulme (Mike Hulme) navodi da je izraz „klimatske izbeglice” nastao relativno kasno – prvi ga je upotrebio Majers u prvoj polovini devedesetih godina dvadesetog stoleća, upozoravajući pritom na teške posledice klimatskih promena. Predviđa se da bi rezultat elementarnih nepogoda u daljoj budućnosti mogao biti desetine i stotine miliona eksterno i interno raseljenih stanovnika.⁷

Kada je stanovništvo jednoga područja primorano da usled čestih i ozbiljnih elementarnih nepogoda napusti mesto stanovanja govorimo o klimatskim izbeglicama. U ovome radu koristimo definiciju klimatskih izbeglica navedenu u Projektu globalnog upravljanja (*Global Governance Project*), prema kojoj se pojam klimatske izbeglice odnosi na podgrupu ekoloških migranata, primoranih da odlaze zbog iznenadnih ili postepenih promena u prirodnoj sredini, koje su u vezi s najmanje jednim od tri uticaja klimatskih promena: porastom nivoa mora, ekstremnim meteorološkim slučajevima, sušom i oskudicom vode.⁸

Ozbiljne klimatske promene povlače za sobom pitanje da li će se, i u kojoj meri, proces globalizacije promeniti, i da li one znače postepenu promenu pravca u ponovnom planiranju svetskog (ne)reda. Umesto da proces globalizacije teče u pravcu daljeg praćenja i podsticanja promena u društvu i državi, postoji mogućnost da klimatske promene u dogledno vreme postanu ključan činilac u ovome procesu. Vizija o proširenom procesu globalizacije i daljem razvoju društva i države – koja u obzir uzima i klimatske promene – može se ostvariti upornim nastojanjem da se odbrani pojam građanina, tako što će se akcenat staviti na pojedinca i njegova prava i obaveze u obavljanju privrednih aktivnosti.

⁶ Giovanni Bettini, “Climate Barbarians at the Gate?: A Critique of Apocalyptic Narratives on ‘Climate Refugees’”, *Geoforum*, Vol. 45, 2013, p. 63.

⁷ Mike Hulme, “Reducing the Future to Climate: A Story of Climate Determinism and Reductionism”, op. cit., p. 248.

⁸ Navedeno prema: Forum on Climate Refugees, Global Governance Project, www.glogov.org/?pageid=80, 06/05/2016.

S pravom se može poći od pretpostavke da klimatske promene mogu izvršiti jak i pozitivan uticaj na proces globalizacije. Ovo je veoma značajno zbog toga što klimatske promene znače mogućnost da se izvrši ponovno planiranje svetskog (ne)reda. Ovaj rad ima, prema tome, dvojak cilj: da ukaže na važnost integracija klimatskih izbeglica u društva i države, posebno sa socijalnog aspekta, i na odsustvo potpune nadležnosti međunarodnih organizacija – kao centara donošenja odluka na globalnom nivou – kako bi se problem klimatskih izbeglica počeo rešavati i na regionalnom nivou.

KLIMATSKE IZBEGLICE KAO AKUTAN PROBLEM ILI DOBRO REŠENJE ZA PROCES GLOBALIZACIJE, DRUŠTVA I DRŽAVE

U literaturi koja analizira klimatske izbeglice postoji tendencija da se, s jedne strane, ovaj pojam dovede u vezu s fenomenom klimatskih promena, a, s druge, da se vidi kao deo izazova za dalji opstanak društva i države. Primera radi, istraživanja Vajtida (Diane C. Whited) i drugih u vezi s poremećajima u hidrološkom sistemu i promenama u prirodi ukazuju na to koliko su postepene klimatske promene značajne za izučavanje klime na Zemlji. Ovi istraživači kao činjenicu iznose to da su klimatske promene najčešće posledica meteoroloških promena.⁹

Klimatske promene ne utiču samo na privredne aktivnosti ljudi, već su i uzrok postepenih promena u prirodi, kao što je porast nivoa mora kao posledice globalnog otopljavanja. Merserova (Jessica Mercer) u svojim istraživanjima za primer uzima državu Papuu Novu Gvineju koja je, suočena s porastom nivoa mora, a kao deo odgovora na te klimatske promene, uspostavila posebnu upravu – Nacionalni sekretarijat za klimatske promene – sa zadatkom da razvija strategije u korist zaštite životne sredine. Slučaj Papue Nove Gvineje je primer države u kojoj se ne primenjuje Program nacionalnog delovanja u pravcu prilagođavanja na klimatske promene (*National Adaptation Programmes of Action for climate change*).¹⁰

Nastojanje države da uspostavi i zadrži kontrolu nad životnom sredinom i da pozitivno utiče na klimatske promene zarad daljeg opstanka pretpostavlja aktivnu ulogu države u prilagođavanju ovim promenama. Možda je ubedljiv dokaz za ovu tvrdnju članstvo države u međunarodnim organizacijama ili saradnja s njima, posebno s onima koje se bave klimom i klimatskim promenama. U slučaju Svetske meteorološke organizacije (*World Meteorological Organization – WMO*), čvrsta

---

⁹ Diane C. Whited et al., “Climate, Hydrologic Disturbance, and Succession: Drivers of Floodplain Pattern”, *Ecology*, Vol. 88, No. 4, April 2007, p. 941.

¹⁰ Jessica Mercer, “Disaster risk reduction or climate change adaptation: are we reinventing the wheel?”, *Journal of International Development*, Vol. 22, Issue 2, 2010, p. 253.

saradnja države sa ovom međunarodnom organizacijom obuhvata i niz zadataka, kao što su: osmatranje klime, sakupljanje, obrada i dostavljanje meteoroloških podataka i rezultata, koji su navedeni u sistemu nadzora svetskog meteorološkog vremena.¹¹

Uspostavljanje globalnog monitoringa nad svetskim meteorološkim vremenom može se videti kao način da država vrši prostorno planiranje, kako bi kao složena zajednica mogla da objedini različite, raznovrsne i višeslojne društvene odnose. Osnivanje centara u svetu sa zadatkom prikupljanja meteoroloških podataka ima za cilj da, zajedno s nacionalnim hidrološkim i meteorološkim službama, doprinese zaštiti života ljudi i njihove imovine, očuva životnu sredinu i podrži prihvatljiv razvoj.¹² Ovaj cilj je sa aspekta savremenog društva i države važan zbog činjenice da klimatske promene nepovoljno utiču na promene u raspolaganju prirodnim resursima, a otuda i na dalje promene u strukturi ljudskih resursa.

Nastanak i razvoj unutrašnje i međunarodne trgovine bio bi nezamisliv bez čestih migracija, jer one doprinose obrazovanju i održavanju jedinstvenog tržišta kapitala, značajnog za prostorno planiranje države i rad na održavanju nacionalnih hidroloških i meteoroloških službi. Sa istorijskog stanovišta posmatrano, postepeno stvaranje savremenog društva i države počivalo je, između ostalog, i na potrebi da se formiraju nacionalni kapital i tržište kapitala kao rezultat uspostavljenog jedinstva države. Kako navodi Ešton (Robert Ashton), osnivanje i uočljiv porast broja banaka izvan glavnog grada Engleske, tokom sedamnaestog i osamnaestog stoleća, dovelo je do kreiranja jedinstvenog britanskog tržišta nacionalnog kapitala.¹³

S druge strane, posmatrane isključivo s aspekta međunarodne trgovine, migracije doprinose da nacionalni kapital prelazi granice države u kojoj je nastao. Jedan od načina da se nacionalni kapital odliva je međunarodna pomorska trgovina, koja počiva na uspostavljanju novih i održavanju postojećih pomorskih puteva. Nort ukazuje da je veliki pomak u povećanju brzine preokooceanskih brodova u vodama Atlantskog okeana nakon Slavne revolucije u Engleskoj (1688), a posebno nakon dugog Revolucionarnog rata u SAD (1775–1783), uticao na plimu imigracije iz Evrope u SAD tokom četrdesetih i pedesetih godina devetnaestog stoleća.¹⁴

---

¹¹ “Weather and Climate: Their Variability and Change”, *Sustainable development beyond 2002*, World Meteorological Organization, World Climate Programme Department, Geneva, 2002, p. 7.

¹² Ibid.

¹³ Navedeno prema: Douglass C. North, Barry R. Weingast, “Constitutions and Commitment: The Evolution of Institutional Governing Public Choice in Seventeenth-Century England”, *The Journal of Economic History*, Vol. 49, No. 4, December 1989, pp. 826–827.

¹⁴ Douglass C. North, “Sources of Productivity Change in Ocean Shipping, 1600–1850”, *Journal of Political Economy*, Vol. 76, No. 5, September–October 1968, pp. 963–964.

Kako je migracija iz Evrope u SAD ostvarena zahvaljujući cirkulaciji preookeanskih brodova, promena strukture stanovništva s obe strane Atlantskog okeana u velikoj je meri pozitivno uticala na sveukupan razvoj društva i države. Sposobnost i spremnost da se imigranti postepeno uključuju u razvoj društva i države objašnjava se uvođenjem pojma države domaćina (*host state*). Mekgregor (JoAnn MacGregor) ovaj pojam koristi kada ukazuje na veliku ekonomsku dobit od imigranata, pošto im država, kao domaćin, daje šansu da ostvare svoja ekonomska prava.¹⁵

Umesto da stalni razvoj društva i države i dalje zavisi samo od lokalnog stanovništva koje, zahvaljujući raznovrsnim i složenim odnosima, stolećima povezuje jasno definisan prostor, imigranti postaju važan činilac u određivanju dinamike i toka razvoja društva i države. Ovu tvrdnju možda najbolje ilustruje razvoj država Grupe 7 (G7), kod kojih je primetan veoma visok stepen ljudskog razvoja (*very high human development*).¹⁶ Zajedničko za države G7 jeste da njihov ekonomski rast počiva delimično i na visoko kvalifikovanoj radnoj snazi imigranata.

Koja je veza između klimatskih izbeglica i G7? Primer saradnje Japana i SAD, svrstanih među države G7, pokazuje da predstavnici najrazvijenijih privreda ne zanemaruju opšti i poseban značaj klimatskih promena, kao uzroka pojave klimatskih izbeglica. Prilikom posete SAD-u 2015. godine, japanski premijer Šinzo Abe (Shinzo Abe) se, osim na zajedničke globalne probleme kao što su terorizam, zarazne bolesti, prirodne katastrofe, osvrnuo i na klimatske promene.¹⁷ Ovaj primer pozitivnog i konstruktivnog pristupa država rešavanju globalnih problema naznačava da će doći do brzog definisanja i vođenja konvergentnih politika saradnje među državama.

Uspeh država koje se dugoročno obavezuju na međusobnu saradnju i time povećavaju međuzavisnost, pozitivno utiče na klimatske promene. Ovo se, sa aspekta međunarodne trgovine, ogleda u odlučnom nastojanju da reše pitanje transfera ekološki bezbedne tehnologije (*environmentally sound technology*) primenom intelektualne svojine. Na inicijativu Ekvadora predloženo je da se pomoću intelektualne svojine ublaže ekološki problemi u cilju reafirmacije prilagodljivosti Sporazumu o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine (*Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights – TRIPS*).¹⁸

¹⁵ JoAnn MacGregor, "Climate change and involuntary migration: implications for food security", *Food Policy*, Vol. 19, No. 2, 1994, p. 123.

¹⁶ "Statistical Annex", in: *Human Development Report 2015: Work for Human Development*, United Nations Development Programme, 2015, p. 208.

¹⁷ *We are Tomodachi*, Public Relations Office, Cabinet Office and Office of Global Communications, The Government of Japan, 2015, p. 13.

¹⁸ "Implementation and monitoring", in: *Annual Report 2015*, World Trade Organization, 2015, p. 71.

Osim inicijative Ekvadora da se ublaže problemi u vezi s transferom ekološki bezbedne tehnologije, za razumevanje klimatskih izbeglica važno je ukazati i na inicijativu Bolivije na Svetskoj konferenciji o klimatskim promenama i pravima majke Zemlje (*World People's Conference on Climate Change and the Rights of Mother Earth*) da se naizgled neznatne klimatske promene shvate kao poziv na odgovornost. U pitanju je odgovornost za sudbinu čitavog čovečanstva, o čemu svedoče dokumenta usvojena na toj konferenciji. U kontekstu klimatskih izbeglica, na Konferenciji je bilo reči i o tome da uništavanje životne sredine i klimatske promene dostižu kritičan nivo, što je razlog stalnog povećanja broja klimatskih migranata.

U dokumentima Konferencije predviđa se da će do sredine dvadeset prvog veka broj klimatskih migranata biti između 200 miliona i jedne milijarde.¹⁹ Ako se ovo predviđanje ostvari, neizbežno je pitanje da li pozitivni pravni sistemi država domaćina priznaju neospornu potrebu stanovništva da napusti mesta obavljanja privrednih aktivnosti u državama koje su često ozbiljno pogođene elementarnim nepogodama i globalnim otopljanjem. Sagledavanje problema i rešavanje pitanja koja se odnose na status klimatskih izbeglica, kao u slučaju država Južne Amerike, još ne uključuje i njihov pravni aspekt, o čemu svedoči činjenica da se na klimu gleda samo u kontekstu očuvanja biodiverziteta.²⁰

Zanimljivo je da je Kočabamba – mesto gde je održana Konferencija o klimatskim promenama i pravima Majke Zemlje – prvenstveno poznata kao mesto gde je usvojena deklaracija prema kojoj države Južne Amerike Zajednicu južnoameričkih država (*Comunidad Sudamericana de Naciones – CSN*) preimenuju u UNASUR. Ovo preimenovanje bio je konačan odgovor država Južne Amerike na dugotrajan proces globalizacije i, od Drugog svetskog rata, napredujući proces regionalnih integracija. Saradnja država regiona u rešavanju mnogih međusobno povezanih problema, uključujući i rešavanje ekoloških problema, ima za cilj ublažavanje klimatskih promena, kako ne bi došlo do rapidnog povećanja broja klimatskih izbeglica.²¹

¹⁹ “Documents of World’s People Conference on Climate Change and the Rights of Mother Earth”, in: Ian Angus (ed.), *Climate and Capitalism*, Cochabamba, 2010, pp. 9–10.

²⁰ Države Južne Amerike daleko su od ozbiljnog suočavanja s pitanjem rešavanja problema migracione krize, i posebno klimatskih izbeglica, u odnosu na druga područja. U prvoj deceniji dvadeset prvog stoleća ove države radile su na stvaranju i funkcionisanju Unije južnoameričkih država (*Unión de Naciones Suramericanas – UNASUR*).

²¹ Prilikom stvaranja CSN-a, države Južne Amerike predvidele su saradnju i na području zaštite životne sredine zarad sprečavanja scenarija ekoloških katastrofa. Saradnja ovih država trebalo bi da obezbedi zaštitu biodiverziteta, vodnih resursa i ekosistema, što je i predviđeno Deklaracijom iz Kočabambe (“Declaración de Cochabamba – Colocando la Piedra Fundamental para una Unión Sudamericana”, Instituto Sul-Americano de Governo em Saúde (ISAGS)-UNASUR, 9 de

Pravni aspekt sagledavanja problema i rešavanja pitanja statusa klimatskih izbeglica sagledan je kasno i razvijao se sporo. Razlog što pozitivni pravni sistemi država domaćina i pravne nauke, posebno međunarodno javno pravo, nisu proširili sadržaj pojma izbeglice – on se kategoriše isključivo kao politički pojam – počiva na nespremnosti najrazvijenijih država da podnesu teret izdržavanja izbeglica. Ovu tvrdnju podupiru istraživanja Hartmanove (Betsy Hartmann), koja navodi kako interesi država zapadnog dela Evrope, Kanade i SAD obuhvataju „čvršću kontrolu imigracije, uključujući ograničenje razloga za traženje političkog azila”.²²

Mekgregor u svojim istraživanjima ukazuje na prećutan strah najrazvijenijih država od raspada sistema država-nacija i trošenja ideje o suverenitetu, posebno kada je reč o prispeću velikog broja imigranata na teritoriju država domaćina.²³ Pod uslovom da se pozitivni pravni sistemi kreću u pravcu stalne težnje da se sačuvaju pojedinačni sistemi država-nacija – zarad periodične nadogradnje sistema međunarodnih ugovora – pitanje koje se ovde postavlja je da li je dugi proces globalizacije u korelaciji s idejom o suverenitetu. Viđen u kontekstu ispita da li će se veliki broj imigranata, među kojima su i klimatske izbeglice, postepeno integrisati u društva i države, proces globalizacije neće biti u neskladu s idejom o suverenitetu.

Da li migraciona kriza od 2015. godine, koju karakteriše priliv velikog broja imigranata s Bliskog istoka i iz Severne Afrike u Evropu, može da posluži kao primer plana države domaćina da sačuva postojeći sistem država-nacija? Budući da predstavlja jedan od ozbiljnih ispita da se veliki broj imigranata postepeno integriše u društva i države Evrope, može se ostvariti scenario po kome se aktuelan proces globalizacije neizbežno okončava zbog postepenog ili ubrzanog raspada sistema država-nacija. U ovom slučaju, proces deglobalizacije bio bi praćen nestankom vizije da se mnogi problemi, posebno ekološki i migracioni, i dalje rešavaju na regionalnom i globalnom nivou, što znači da bi klimatske izbeglice postale akutan problem za proces globalizacije, društva i države u svetu.

Činjenica je da klimatske izbeglice mogu da posluže i kao podsticaj aktuelnom procesu globalizacije da se ekološki, migracioni i mnogi drugi problemi i dalje rešavaju na široj regionalnoj i globalnoj ravni. Posmatran kao proces postepene integracije klimatskih izbeglica u državu ili države domaćina, pri čemu neće doći do raspada sistema država-nacija, postojeći proces globalizacije daje osnov da se

---

diciembre de 2006, [www.isags-unasur.org/uploads/biblioteca/1/bb\[611\]ling\[2\]anx\[1826\].pdf](http://www.isags-unasur.org/uploads/biblioteca/1/bb[611]ling[2]anx[1826].pdf), 29/03/2016, p. 5).

²² Betsy Hartmann, “Rethinking climate refugees and climate conflict: Rhetoric, reality and the politics of policy discourse”, *Journal of International Development*, Vol. 22, No. 2, 2010, pp. 235–236.

²³ JoAnn MacGregor, “Climate change and involuntary migration: implications for food security”, op. cit., p. 129.

na ove izbeglice gleda kao na dobro rešenje za sam proces, društva i države u svetu. Pod uslovom da problemi migracije i životne sredine i dalje ostaju jedno od globalnih pitanja, moguć je proces reglobalizacije.

Osnova za argumente da su klimatske izbeglice akutan problem ili dobro rešenje za dug proces globalizacije, društva i države je najnovije istraživanje krize identiteta društva i države u Evropi, posebno u Evropskoj uniji (EU). Proučavajući razvoj krize identiteta društva i države u Evropi, Komšić navodi da su efekti finansijsko-ekonomske krize od 2008. godine i migraciona kriza postali toliki da se čini kako obe krize znatno „drmaju sve stubove EU politika, jačaju evroskeptične trendove i 'podlokovaju' nove, još krhke temelje konstitucionalne demokratije otvorene građanske nacije u zemljama Istočne Evrope”.²⁴ Ako finansijsko-ekonomska i migraciona kriza predstavljaju veliku opasnost za države u kojima su inicirani temelji konstitucionalne demokratije otvorene građanske nacije, postavlja se pitanje da li klimatske izbeglice mogu da za ove države budu veća opasnost.

Tvrđnja da je postepena integracija klimatskih izbeglica moguća u postojeća društva, zarad očuvanja sistema država-nacija, može se pravdati činjenicom da postoje posebne društvene devijacije koje su rezultat sukoba običaja domaćeg stanovništva i imigranata. U tom smislu, za potrebe ovoga rada biće upotrebljen sociološki pojam kulturna devijacija (*cultural deviance*), koji se objašnjava kao usklađivanje s preovlađujućim kulturnim normama niže društvene klase. Ovome objašnjenju treba dodati činjenicu da visoka stopa siromaštva dovodi i do visokog stepena nasilja.²⁵

Posmatrano s aspekta postepene integracije klimatskih izbeglica u društva, koja se odlikuje povremenim periodima nasilja, zapaža se da u nekim slučajevima dolazi do usporavanja razvoja demokratije. Imajući u vidu da su društvo i država rezultat raznovrsnih i složenih ljudskih odnosa, nasilje dolazi kao posledica netrpeljivosti i lokalnih sukoba, kao što to pokazuje slučaj SAD pre i nakon građanskog rata.²⁶ Uporna i uspešna prevencija nasilja u društvu i državi moguća je pod uslovom da se rešavaju socijalni problemi.

---

²⁴ Jovan Komšić, „Politike identiteta u Evropskoj uniji – između iskušenja isključivanja i multikulturalnih strategija integracije”, u: Ilija Vujačić i Nikola Beljinac (urs), *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Nova Evropa i njena periferija”*, Udruženje za političke nauke Srbije, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2015, str. 54.

²⁵ “Deviance, Crime, and Social Control”, *Introduction to Sociology*, online edition, 2013, OpenStax College, Rice University, https://textbookequity.org/Textbooks/sociology_col11407-op.pdf, 31/03/2016, p. 146.

²⁶ Steven E. Barkan, “Deviance, Crime, and Social Control”, *Sociology: Brief Edition*, v.1.1, online edition, 29 December 2012, <http://2012books.lardbucket.org/pdfs/sociology-brief-edition-v1.1.pdf>, 03/04/2016, p. 212.

Aktuelna migraciona kriza teško se razrešava zbog nedostatka saglasnosti država članica EU oko pitanja prihvatanja imigranata s Bliskog istoka i iz Severne Afrike, koji bi trebalo da doprinesu postepenom ostvarenju ekonomskog rasta. U prilog tome govori upozorenje generalnog sekretara Saveta Evrope Thorbjorna Jaglanda (Thorbjorn Jagland) da će migraciona kriza u Evropi „osnažiti više ksenofobične tendencije, ukoliko se vođe ne suprotstave i ne objasne evropske vrednosti”.²⁷ Delovanje u pravcu slabljenja ksenofobije pozitivno utiče na jačanje diskursa da klimatske izbeglice nisu samo osnova za ekonomski rast države domaćina, već i temelj za dalju saradnju među državama.

Države članice EU nastoje da putem postepenog kompromisa i saradnje reše migracionu krizu. Na taj način bi se očuvalo prostorno jedinstvo država ugovornica Šengenskog sporazuma. Najizrazitiji primer saradnje organa EU i njenih država članica su granične kontrole koje su uspostavile pojedine države ugovornice Šengenskog sporazuma. One moraju da se sprovedu najdalje u roku od šest meseci, kako bi odredbe Sporazuma ostale na snazi.²⁸

Izostanak saglasnosti država članica EU u vezi sa prihvatanjem imigranata sa Bliskog istoka i iz Severne Afrike nametnuo je pitanje opstanka konstitucionalne demokratije otvorene građanske nacije. Razlog koji je doveo do krize konstitucionalne demokratije u Evropi, posebno u njenom istočnom delu, bio je u tome da se višeznačni pojam građanina svede na pripadnika nacije, koja se „definiše pomoću istorije, jezika i tradicije”.²⁹ Štaviše, na osnovu analize identiteta građanina kao pripadnika nacije, Komšić navodi da postoje dva tipa nacije: otvorena građanska nacija i zatvorena „sudbinska” zajednica.

Polazeći od činjenice da država koja se razvija na temelju otvorene građanske nacije predstavlja ishod dugotrajne, svakodnevne obaveze izvršenja društvenog ugovora, smatra se da je volja građanina osnova njenoga postojanja. Ovo znači da se država oslanja na građanina kao na pojedinca koji dobrovoljno pristaje da se obaveže na društveni ugovor, kako bi zauzvrat dobio slobodu da deluje u skladu sa

---

²⁷ Charlotte McDonald-Gibson, “Refugee crisis: Europe must act humanely on refugees or face nationalism and closed borders, says continent’s top human rights official”, *Independent*, 6 September 2015, www.independent.co.uk/news/world/europe/refugee-crisis-europe-must-act-humanely-on-refugees-or-face-nationalism-and-closed-borders-says-10489020.html, 12/04/2016.

²⁸ “Back to Schengen: Commission takes next steps towards lifting of temporary internal border controls”, The Delegation of the European Union to the Republic of Serbia, <http://europa.rs/back-to-schengen-commission-takes-next-steps-towards-lifting-of-temporary-internal-border-controls/?lang=en>, 06/05/2016.

²⁹ Jovan Komšić, “Politike identiteta u Evropskoj uniji – između iskušenja isključivanja i multikulturalnih strategija integracije”, op. cit., str. 53, 62.

svojom voljom. U državi gde društveni ugovor i volja građanina imaju veći značaj, postoji veća šansa da postepeno prihvatanje imigranata i klimatskih izbeglica ne dovede u pitanje opstanak društva i države.

Za razliku od države čije postojanje zavisi od volje građana, nacija u kojoj se građanin shvata kao pripadnik jedne kulture, odnosno kulturnog miljea – uz to imajući u vidu i povest nacije – predstavlja tip zatvorene „sudbinske” zajednice. Kod ovog tipa nacije, pojam građanina temelji se na shvatanju pojedinca kao člana zajednice u kojoj ne preovlađuje načelo dobrovoljnog obavezivanja na društveni ugovor, već se veći akcenat stavlja na negovanje prevashodno većinske kulture. Pošto građanin predstavlja sastavni deo zajednice koju karakteriše određeni jezik, mitovi i tradicija većine, postavlja se pitanje da li će prihvatanje imigranata i klimatskih izbeglica, koji sa sobom donose svoja kulturna obeležja, biti garant opstanka društava i države.

Zanimljivo je da Komšićeva analiza identiteta građana može da posluži kao polazna osnova za diskusiju o klimatskim izbeglicama kao novoj opasnosti za identitet građana. U sklopu razmatranja identiteta građana u periodu migracione krize mora se konstatovati da klimatske izbeglice predstavljaju daleko veću opasnost za dalji opstanak društava i države. U tom smislu razmatraju se mogućnosti da države putem višestruke saradnje nastave da rade na izgradnji identiteta građana u smislu pripadnosti jednom regionu, što znači da se pojam građanina proširuje u odnosu na pripadnost jednoj naciji.

Evropske države dokaz su da višestruka saradnja među državama doprinosi proširenju pojma građanina. Ukazujući na neophodnost saradnje evropskih država u rešavanju izbegličke krize, kao dela migracione krize, predsednik Evropske komisije Žan-Klod Juncker (Jean-Claude Juncker) navodi da evropska spoljna politika mora da bude određenija u rešavanju krize.³⁰ Kao institucija EU, Evropska komisija, zajedno s državama članicama Evropske unije, teži da definiše migracionu i spoljnu politiku EU kao celine.

Međutim, pokazalo se da definisanje jedinstvene migracione politike tokom 2015. godine nije bilo u skladu s migracionim politikama pojedinih država članica Evropske unije. Umesto da je rešavanje izbegličke krize predstavljalo podsticaj za jačanje solidarnosti među državama članicama Evropske unije, došlo je do primetnog slabljenja autoriteta Unije kao regionalne međunarodne organizacije. Ovo je, kako istraživanja pokazuju, posledica jake krize identiteta građana.³¹

³⁰ Jean-Claude Juncker, “State of the Union 2015: Time for Honesty, Unity and Solidarity”, The European Commission, Strasbourg, 9 September 2015, p. 10.

³¹ Stanković Pejnović krizu identiteta građana u EU posmatra u kontekstu pitanja dostojanstva samih građana koje nestaje pred moći političke oligarhije Evropske unije. Za razliku od ove autorke,

Sa aspekta klimatskih izbeglica, slabljenje autoriteta EU pokreće pitanje da li su države članice međunarodne organizacije slobodne da kreiraju samostalnu nacionalnu politiku, posebno onu koja se tiče migracija. Drugim rečima, pitanje samostalnosti države u stalnom kreiranju i vođenju nacionalne politike u okviru nadnacionalne međunarodne organizacije, poput EU, nije samo pitanje identiteta građana, već predstavlja rezultat nove tendencije države da se uspostavi veći stepen suvereniteta. Nastojanje pojedinih država članica Evropske unije da samostalno rešavaju migracionu krizu jeste reakcija s pokušajem da se izvrši proces resuverenizacije, tj. proces ponovog sticanja suvereniteta države.

U kontekstu velikih neizvesnosti oko rešavanja migracione krize treba imati u vidu da su evropske države uvek težile uspostavljanju i razvoju nadnacionalnih institucija, tako da bi ostvarenje procesa resuverenizacije države značilo postizanje veće samostalnosti države. Ne sme se zanemariti ni činjenica da je Evropska unija projekat koji ima za cilj da pomiri stare suprotnosti među evropskim državama, posebno između Francuske i Nemačke nakon Drugog svetskog rata. Kriza identiteta građana, na koju ukazuje i Stanković Pejnović, odnosi se na

(...) logiku kružnog procesa kojim su demokratska država i nacija međusobnom interakcijom stvorile jedna drugu. Jezgra evropskog identiteta više je učenje nego rezultat, učenje priznavanja razlika, ne asimilacija ni suživot, nego solidarnost i nova svijest o zajedništvu (...) i (...) zajedničkoj političkoj sudbini i perspektivi vlastite budućnosti.³²

Odgovor na pitanje da li su evropske države dostigle takav stepen kulturnog razvoja da se mogu smatrati teritorijalizovanim multikulturnim pojedinačnim društvima, kako bi i dalje opstala svest o zajedništvu, jeste pitanje solidarnosti evropskih država. Stepenn kulturnog razvoja evropskih država predstavlja značajnu osnovu za diskurs ne samo o solidarnosti država, već i o njihovoj samostalnosti – kada donose odluke o rešavanju aktuelne migracione krize, kao i kada imaju slobodu da samostalno traže rešenje za pojavu klimatskih izbeglica. Može se reći da aktuelna migraciona kriza i pojava klimatskih izbeglica predstavljaju test za dalji kulturni razvoj kroz redefinisanje multikulturalizma u Evropi.

Komšić navedenu krizu sagledava s perspektive „moći (re)definicije identiteta” građana EU, pri čemu „multikulturalizmu treba dati stvarnu šansu”. Navedeno prema: Vesna Stanković Pejnović, „Evropeizacija, kolonizacija, globalizacija”, *Matica*, br. 63, jesen 2015, www.maticacrnogorska.me/files/63/04%20vesna%20stankovic%20pejnovic.pdf, str. 163; Jovan Komšić, “Politike identiteta u Evropskoj uniji – između iskušenja isključivanja i multikulturalnih strategija integracije”, op. cit., str. 55.

³² Vesna Stanković Pejnović, “Evropeizacija, kolonizacija, globalizacija”, op. cit., str. 152.

Konstitucionalna demokratija otvorenog građanstva, u kojoj građanin, u skladu sa svojom voljom, deluje ravnopravno s drugim građanima je *modus vivendi* početne etape u integraciji sadašnjih i budućih izbeglica u društva i države. Od daljeg razvoja multikulturalizma u Evropi zavisi kada će se ostvariti integracija izbeglica, posebno sa Bliskog istoka i iz Severne Afrike, kao i potencijalnih klimatskih izbeglica. Važnost integracije izbeglica u postojeća društva i države postaje očigledna onog trenutka kada oni postanu deo radno aktivnog stanovništva države domaćina, pošto postoji pozitivan uticaj izbeglica na ekonomski rast.

U prilog pozitivnom uticaju izbeglica na ekonomski rast države domaćina govore istraživanja Čatrineskua, koji ukazuje na doprinos izbeglica boljoj kontroli ekonomskih uslova značajnih za funkcionisanje ekonomskih i političkih institucija države primaoca migranata.³³ U državi utemeljenoj na otvorenoj građanskoj naciji, problem integracije migranata i izbeglica može ne samo podstaći ekonomski rast, već i osnažiti multikulturalizam, što su ozbiljne prepreke ksenofobiji. Nacije u kojima se građanin smatra dobrovoljnim izvršiteljem društvenog ugovora imaju veću šansu da osnažuju multikulturalizam, kako bi se ostvarila postepena integracija sadašnjih i budućih izbeglica, posebno klimatskih izbeglica.

Nasuprot nacijama kod kojih je građanin dobrovoljni izvršitelj društvenog ugovora, države utemeljene na očiglednoj ili prećutoj odanosti građanina većinskoj kulturi, sporije i teže osnažuju multikulturalizam. Primer su države Srednje, Istočne i Jugoistočne Evrope, koje se odlikuju nesprennošću da jedinstvo grade i na neprestanom učenju o multikulturalizmu kao osnovi za dalji opstanak države. Pojedini istraživači, poput Stanković Pejnović, ukazuju na dinamičan razvoj multikulturalizma u nekadašnjoj Jugoslaviji.³⁴ Pokazalo se da je nestanak Jugoslavije značio prevagu pluralnog monokulturalizma, kao suprotnosti multikulturalizmu. Paradoks država naslednica nekadašnje Jugoslavije jeste pogrešan i pojednostavljen diskurs o multikulturalizmu, što se ogleda u nesprennosti ovih država da revalorizuju multikulturalizam kao dobro rešenje za predstojeće promene u međunarodnim odnosima. Može se pretpostaviti zašto postoji manjak sposobnosti i spremnosti država naslednica nekadašnje Jugoslavije da istaknu značajne prednosti multikulturalizma, i da ga uvek revalorizuju. Radi se o vezivanju multikulturalizma za autoritarnu prošlost Jugoslavije, ne samo nakon Drugog svetskog rata, već i u periodu između dva svetska rata.

---

³³ “Opportunities and perspectives for local economic development”, in: *The European Union Report: The impact of demographic change on European regions*, European Union Committee of the Regions, 2016, pp. 110–111.

³⁴ Vesna Stanković Pejnović, „Prošlost i budućnost multikulturalizma na jugoistoku Evrope”, *Međunarodni problemi*, god. LXII, br. 3, 2010, str. 465.

Vujadinovićeva navodi da u EU postoji „rizik od pretvaranja evropskog transnacionalnog multikulturalizma u pluralni monokulturalizam”.³⁵ Viđeno sa aspekta određivanja daljeg toka procesa globalizacije, ovo znači da je država slobodna da – u zavisnosti od tipa nacije – proces globalizacije usmeri u pravcu istrajnog negovanja multikulturalizma ili zadržavanja pluralnog monokulturalizma. Pošto se država temelji na dva tipa nacije, postavlja se važno pitanje: šta bi Srbija mogla da učini za očuvanje društva i države, kao i za proces globalizacije – gledano kroz prizmu pojave klimatskih izbeglica?

Citirajući Radićevu, Dujić ukazuje na činjenicu da Srbija predstavlja multietničku, višekonfesionalnu zajednicu.³⁶ Gledano iz ugla migracione krize i klimatskih izbeglica, Srbija može i da neguje i da revalorizuje multikulturalizam na svome prostoru, a nacija koja se zasniva na otvorenom građanstvu ima veću šansu da opstane, zato što multikulturalizam znači da se njeno jedinstvo gradi na sintezi različitosti, koja podstiče demokratiju.

U prilog izloženom, Prelićeva zapaža da multikulturalizam, kao fenomen i u kontekstu procesa globalizacije, sa sobom nosi protivrečnost i složenost. Ona ovo objašnjava postojanjem „raznovrsnosti, kompleksnosti i kontekstualnosti različitih primera odnosa manjina i većina”.³⁷ Sinteza različitosti, koja podstiče demokratiju, proističe iz odnosa manjine i većine, sa stalnom tendencijom da se multikulturalizam revalorizuje zato što je on, u suštini, pouzdan temelj za dalji razvoj otvorene građanske nacije.

Za Srbiju se može reći da predstavlja naciju koja, uprkos preovlađujućoj većinskoj kulturi, neguje diskurs o građaninu kao pojedincu čiji je zadatak da deluje u skladu sa svojom voljom u korist izvršenja društvenog ugovora, što je osnova otvorene građanske nacije. Srbija ovaj diskurs neguje upravo zbog heterogenih ljudskih resursa, što je i svrstava u multietničku, višekonfesionalnu zajednicu. Moglo bi se reći da Srbija ima šansu da i dalje radi na očuvanju društva i države, kao i da daje doprinos procesu globalizacije i zarad pozitivnog odgovora na pojavu klimatskih izbeglica.

---

³⁵ Dragica Vujadinović, „Evropski ustavni patriotizam – između ideala i izazova realnosti”, u: Stevan Lilić (ur.), *Perspektive implementacije evropskih standarda u pravni sistem Srbije – Knjiga 4*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2014, str. 82.

³⁶ Ivan Dujić, „Kuba: demokratizacija kao osetljivo pitanje i potencijalna uloga Srbije u njenom rešavanju”, *Međunarodna politika*, god. LXVI, br. 1158–1159, april–septembar 2015, str. 25–26.

³⁷ Mladena Prelić, „Multikulturalizam: rasprava koja traje”, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, god. 139, br. 2, 2012, str. 143.

ZAKLJUČAK

Migracije su od nastanka ljudskog roda predstavljale važan činilac od koga zavisi budućnost društava. Osim što određuje sudbine društva i države, migracija pozitivno deluje na jačanje multikulturalizma i predstavlja bitnu komponentu u stvaranju nacija koje, kao države, učestvuju u procesu globalizacije. Istorijsko iskustvo pokazuje da migracija, posebno ako je velikih razmera, može biti akutan problem za budući razvoj društva i države, jer se ispoljava kao protivrečnost u odnosu na građane izgrađenog identiteta.

U svetu koji se brzo menja migracija velikih razmera je izazov za stalni razvoj društva i države. Dolazak imigranata sa Bliskog istoka i iz Severne Afrike u Evropu predstavlja ispit za evropske države, posebno države članice EU, u kome imigrante treba tretirati prevashodno kao pojedince koji su obavezani društvenim ugovorom, a ne kao pripadnike većinske kulture. Uspeh EU da reši problem integracije aktuelnih imigranata značice ako ne potpuno, onda barem delimično, pozitivan odgovor u vezi sa pristupom klimatskim izbeglicama kao novoj etapi u razvoju društva i države.

Upravo pozitivan odgovor na problem klimatskih izbeglica, čiji se status rešava dobrovoljnim izvršavanjem društvenog ugovora, daje mogućnost za bolje i svestranije sagledavanje njihovih problema. Nasuprot ovome tvrđenju stoje istraživanja Betinija, koji klimatske izbeglice dovodi u vezu s diskursom o apokalipsi na Zemlji, kao posledici klimatskih promena. Hartmanova pak tvrdi da će klimatske promene ubrzati masovnu migraciju i biti uzrok sukoba u državama, i između njih. Reč je o klimatskim promenama koje pokreću sukobe zbog smanjenog kvaliteta i kvantiteta prirodnih resursa. Diskurs Hartmanove počiva na selekciji činjenica koje su od značaja za kreiranje bezbednosne politike SAD u svetu.³⁸

Jačanje svesti da klimatske promene pre ili kasnije mogu da dovedu u pitanje postojeći *status quo* u međunarodnim odnosima, stvore dublju krizu nacija s većinskom kulturom i dovedu do radikalne promene identiteta građana u društvima i državama – jeste poziv postojećim društvima i državama da se pojava klimatskih izbeglica i njihovi problemi shvate ne samo kao pitanje dalje budućnosti, već i kao aktuelna činjenica. Ozbiljnije sagledavanje problema klimatskih izbeglica onemogućava loš ishod, koji destimuliše planiranje svetskog (ne)reda u smislu prekida saradnje među državama. Da bi se sačuvala društva i države, i nastavio proces globalizacije, neophodno je saradnju među državama usmeravati u pravcu daljeg unapređivanja više-dimenzionalnog globalnog monitoringa nad svetskim meteorološkim vremenom.

---

³⁸ Giovanni Bettini, “Climate Barbarians at the Gate?: A critique of apocalyptic narratives on ‘climate refugees’”, op. cit., p. 65; Betsy Hartmann, “Rethinking climate refugees and climate conflict: Rhetoric, reality and the politics of policy discourse”, op. cit., p. 239.

BIBLIOGRAFIJA

- Angus, Ian (ed.), “Documents of World’s People Conference on Climate Change and the Rights of Mother Earth”, in: *Climate and Capitalism*, Cochabamba, 2010.
- Annual Report 2015*, World Trade Organization, 2015.
- “Back to Schengen: Commission takes next steps towards lifting of temporary internal border controls”. The Delegation of the European Union to the Republic of Serbia, News from Brussels, <http://europa.rs/back-to-schengen-commission-takes-next-steps-towards-lifting-of-temporary-internal-border-controls/?lang=en>, 06/05/2016.
- Barkan, E. Steven, “Deviance, Crime, and Social Control”, *Sociology: Brief Edition*, v.1.1, online edition, 29 December 2012, <http://2012books.lardbucket.org/pdfs/sociology-brief-edition-v1.1.pdf>, 03/04/2016.
- Bettini, Giovanni, “Climate Barbarians at the Gate?: A critique of apocalyptic narratives on ‘climate refugees’”, *Geoforum*, Vol. 45, March 2013, pp. 63–72.
- “Declaración de Cochabamba – Colocando la Piedra Fundamental para una Unión Suramericana”, Instituto Sul-Americano de Governo em Saúde (ISAGS)-UNASUR, online edition, 9 de diciembre de 2006, [www.isags-unasur.org/uploads/biblioteca/1/bb\[611\]ling\[2\]_anx\[1826\].pdf](http://www.isags-unasur.org/uploads/biblioteca/1/bb[611]ling[2]_anx[1826].pdf), 29/03/2016.
- “Deviance, Crime, and Social Control”, *Introduction to Sociology*, online edition, 2013, OpenStax College, Rice University, https://textbookequity.org/Textbooks/sociology_col11407-op.pdf, 31/03/2016.
- Dujić, Ivan, „Globalizacija kao neizbežan proces?“, *Međunarodni problemi*, god. LXIV, br. 3, 2012.
- Dujić, Ivan, „Kuba: demokratizacija kao osetljivo pitanje i potencijalna uloga Srbije u njenom rešavanju“, *Međunarodna politika*, god. LXVI, br. 1158–1159, april–septembar 2015.
- Hartmann, Betsy, “Rethinking climate refugees and climate conflict: Rhetoric, reality and the politics of policy discourse”, *Journal of International Development*, Vol. 22, No. 2, 2010, pp. 233–246.
- Hulme, Mike, “Reducing the Future to Climate: A Story of Climate Determinism and Reductionism”, *Osiris*, Vol. 26, No. 1, 2011, pp. 245–266.
- Juncker, Jean-Claude, “State of the Union 2015: Time for Honesty, Unity and Solidarity”, The European Commission, 2015.
- Komšić, Jovan, “Politike identiteta u Evropskoj uniji – između iskušenja isključivanja i multikulturalnih strategija integracije”, u: Ilija Vujačić i Nikola

- Beljinac (urs), *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Nova Evropa i njena periferija”*, Udruženje za političke nauke Srbije, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2015.
- MacGregor, JoAnn, “Climate change and involuntary migration: implications for food security”, *Food Policy*, Vol. 19, No. 2, 1994, pp. 120–132.
- Mercer, Jessica, “Disaster risk reduction or climate change adaptation: are we reinventing the wheel?”, *Journal of International Development*, Vol. 22, Issue 2, 2010, pp. 247–264.
- North, C. Douglass and Weingast, R. Barry, “Constitutions and Commitment: The Evolution of Institutional Governing Public Choice in Seventeenth-Century England”, *The Journal of Economic History*, Vol. 49, No. 4, December 1989, pp. 803–832.
- North, C. Douglass, “Sources of Productivity Change in Ocean Shipping, 1600–1850”, *Journal of Political Economy*, Vol. 76, No. 5, September–October 1968, pp. 953–970.
- Prelić, Mladena, „Multikulturalizam: rasprava koja traje”, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, god. 139, br. 2, 2012.
- Stanković Pejnović, Vesna, „Prošlost i budućnost multikulturalizma na jugoistoku Evrope”, *Međunarodni problemi*, god. LXII, br. 3, 2010.
- Stanković Pejnović, Vesna, „Evropeizacija, kolonizacija, globalizacija”, *Matica*, br. 63, 2015.
- Human Development Report 2015: Work for Human Development*, United Nations Development Programme, 2015.
- The European Union Report: The impact of demographic change on European regions*, “Opportunities and perspectives for local economic development”, European Union Committee of the Regions, 2016.
- We are Tomodachi*, Public Relations Office, Cabinet Office and Office of Global Communications, The Government of Japan, 2015.
- “Unión Europea y UNASUR trabajarán para llevar acuerdos en materia de drogas a UNGASS 2016”, Unión de Naciones Suramericanas (UNASUR), Secretaria General, www.unasur.org/es/node/600, 10/04/2016.
- Vujadinović, Dragica, „Evropski ustavni patriotizam – između ideala i izazova realnosti”, u: Stevan Lilić (ur.), *Perspektive implementacije evropskih standarda u pravni sistem Srbije –Knjiga 4*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2014.

“Weather and Climate: Their Variability and Change”, *Sustainable development beyond 2002*, (ed.) World Meteorological Organization, World Climate Programme Department, Geneva, Switzerland, 2002.

Whited, C. Diane et al., “Climate, Hydrologic Disturbance, and Succession: Drivers of Floodplain Pattern”, *Ecology*, Vol. 88, Issue 4, April 2007, pp. 940–953.

Ivan DUJIĆ

**CLIMATE REFUGEES AS THE NEXT ERA
IN GLOBALISATION PROCESS AND THE GROUND
FOR RE-SHAPING OF WORLD (DIS)ORDER**

ABSTRACT

In a fast-changing world, the process of globalisation imposes a long-term task: how to maintain or re-shape the existing world (dis)order. The aim of this paper is to point to the emergence of climate refugees in the context of refugee problems in general. The common denominator of all refugees is a risk of disrupting relationships and gradually undermining co-operation among states. This paper, however, emphasises the positive role of refugees in strengthening and revalorising of multiculturalism in the existing societies and states, as well as their contribution to the continuous process of globalisation. The second aim of the paper is to indicate the absence of the full authority of international organisations as decision-making centres. The important question and an acute problem as well, refer to the way in which societies and states, including Serbia, could be preserved as a historical outcome of the emergence of climate refugees who threaten, more than others, to destabilise their social structure.

Key words: climate refugees, the globalisation process, re-shape the world (dis)order, international organisations, societies, states, Serbia.